



Llais Y Derwent



Rhif 39 Rhagfyr 2018

Papur Bro i Ddysgwyr Cymraeg a Chymry alltud Canolbarth Lloegr

25c



Diolch i bawb a ddaeth i'r Ysgol Undydd Cymraeg Derby ar Sadwrn 27 o Hydref, cawson ni ddiwrnod gwych, ar wahân i'r larwm tân ar ddiwedd y prynhawn! Diolch byth doedd y larwm yn ddifffgiol a doedd dim tân go iawn wedi digwydd mewn gwirionedd.

Hoffwn ddiolch i'r ddau diwtor Aled Hughes o Gaerdydd ac wrth gwrs i Elin Heron. Hefyd hoffwn ddiolch i Dafydd Phillips, Howell Price, Liz Corbett am eu cyflwyniadau i'r grŵp profiadol ac i Marliyn a Shirley am eu gwaith caled yn yegin.

Roedden ni'n lwcus i gael stondin llyfrau gan siop Awen Meirion efo cymorth parod Gwyn unwaith eto. Os oes angen llyfr Cymraeg arnoch chi dim ond angen codi'r ffon a gofyn wrth Gwyn ac mi fydd y llyfr ar eich stepen drws y bore wedyn fel arfer.

Yr oedden ni'r un mor lwcus i gael perfformiad gwych gan y pedwar aelod o Gôr Cymraeg Coventry o dan arweiniad Andy Jones. Gobeithio mi fydden nhw'n hapus i ddod draw ar gyfer yr Ysgol Undydd blwyddyn nesa!

Mae'n sawl digwyddiad Nadolig yn ystod Mis Rhagfyr o ddiddordeb i ddysgwyr a Chymry alltud yr ardal. Mi fydd Cymdeithas Cymry Nottingham yn cynnal gwasanaeth carolau dwyieithog ar bnawn dydd Sul y 9fed o Ragfyr am 2 o'r gloch. Mi fydd digon o garolau yn y Gymraeg, darlenniadau Nadoligaidd o'r Beibl ac wedyn te, coffi a chacennau/mins peis. Mi fydd y Gymdeithas hefyd yn cynnal eu parti Nadolig ar nos Fercher y 12deg o Ragfyr am chwarter wedi saith. Mae'r ddau ddigwyddiad yn Eglwys Sant Andrew, Chaucer Street, Nottingham NG1 5JT. Mae digon o aelodau o Gymdeithas Cymry Nottingham yn siarad Cymraeg, felly dyma gyfle delfrydol i ddysgwyr cael ymarfer eu Cymraeg. Felly dewch yn llw! Mae Cymdeithas Cymry Nottingham yn rhoi croeso i aelodau newydd yn eu cyfarfodydd misol, ac i rai ohonoch sy eisiau ymarfer eich Cymraeg mae'n fore

Coffi Popeth yn Gymraeg misol yn cael eu trefnu mewn cartrefi aelodau'r gymdeithas. Os dych chi eisiau mwy o fanylion e-bostio menteriaithlloegr@mail.com.

Mi fydd Cylch Dysgwyr Cymraeg Derby yn cynnal taith gerdded Cymraeg i ddysgwyr a Chymry am 11 o'r gloch ar fore dydd Sadwrn y 29ain o Ragfyr. Man cyfarfod y daith yw maes parcio Middleton Top Engine House ger Wirksworth. Mi fydd y daith 3 i 4 milltir ac wedyn dyn ni'n mynd i Gaffi Siop Llyfrau Scarthin am banad a chacennau. Cymryd sylw, os bydd y tywydd yn wael mi fydd y daith yn cael ei hail drefnu, felly cadw golwg ar ragolygon y tywydd.

Mae'r gweithdai Cymraeg Derby yn ail gychwyn ar ôl Nadolig ar Ddydd Sadwrn y 5ed o Ionawr ac mi fydd y sesiynau Sgwrs a pheint yn nhafarn Yr Hop ar y nos Fawrth cyntaf pob mis am 7 o'r gloch. Mae'r Hop yn dafarn croesawgar a thân agored i gynhesu'r dysgwyr pob tro!

Mae angen eitemau ysgrifenedig ar gyfer 'Llais y Derwent', felly os ydych chi am gyfrannu erthygl o 300 i 500 o eiriau rhowch wybodaeth i ni ac anfonwch eich erthygl at menteriaithlloegr@mail.com

Yn olaf hoffwn ddymuno Nadolig Llawen a Blwyddyn Newydd Dda i bawb!

Jonathan Simcock





Y Sul Cymreig

Mae'n anodd iawn i bobl ifanc amgyffred y math o ddiwrnod oedd y Sul yng Nghymru rhyw bedwar ugain mlynedd yn ôl. Yn diweddar, roedd trafodaeth ar arferion y Sul, ond yn fwy amlwg ar y rhai gwaharddedig, ar safle 'laith' Gweplyfr, a dyma rai dwi'n eu cofio.

Mae'r ifanc yn gwaredu pan glywant fod defnyddio edau, nodwydd a siswrn yn hollol waharddedig ar y dydd sanctaidd. Credai pobl bod anlwc yn dilyn unrhyw un fyddde'n defnyddio siswrn ar y Sul. Pan ddwedes i hynne'n ddiweddar wrth ddyn oedd dan hanner cant oed, doedd ynte ddim yn defnyddio siswrn ar ddydd Sul chwaith!

Pechod oedd torri ewinedd a thorri gwallt hefyd. Yn wir roedd torri â siswrn ar y Sul yn golygu bod y diafol yn mynd i boeni'r pechadur am weddill yr wythnos. A pheth hyll iawn oedd i neb chwibanu ar y Sul!

Yr oedd gwneud unrhyw waith yn bechod. Doedd ffermwyr ddim yn cario gwair ar y Sul nac unrhyw waith arall yn ystod y cynhaeaf. Dim ond godro a bwydo anifeiliaid oedd yn cael eu gwneud ar y Sul. Roedd torri gwair ar y Sul yn bechod, hyn sydd mor wahanol pan mae pob gwaith dan haul yn aml yn digwydd ar ffermydd heddiw, boed Sul neu beidio. Cofiaf hen ewyrth yn son am gadw'r Sul a chyfeirio at gymydog iddo gafodd ei daro'n wael, a marw ymhen y mis, a hynny oherwydd iddo feiddio cario gwair ar y Sul.

Ar dywydd ansefydlog ein gwlad ni, peth

cyffredin oedd i ffarmwr golli cae cyfan o wair drwy beidio ei gario i'r gadlas ar y Sul. Yn y chwedegau, a ninnau ar ganol y cynhaeaf gwair, a'r Sul wedi bod yn hynod o braf, ond rhagolygon y tywydd yn darogan glaw mawr ar y Llun, dwi'n cofio fy ngŵr a fi yn mynd i'r cae hefo tractor a throl fel yr oedd y cloc yn taro hanner nos, wedi gadael ein tri o blant oedd rhwng dwy a chwech yn eu gwllau, a chario byrnau gwair drwy'r nos, gan daro i mewn i'r llofft rhwng bob llwyth. Gweithio'n ddygn a llwyddo i orffen cyn pump o gloch y bore, a hynny fel yr oedd storm enbyd o felt a tharanau yn dechre!

Hyn i gyd yn dangos pa mor gryf oedd arferion yr adeg hynny, er nad oedd fy ngŵr i ddim yn mynychu moddion gras chwaith!

Doedd fiw i blant fynd allan i chware a dwi'n cofio Mam yn dweud wrthyf fi am beidio gweu ar y Sul. Darllenais stori am ferch ysgol wedi prynu edafedd i weu cardigan rhyw bnawn Sadwrn, ond am na chawsai hi ddim gweu ar y Sul, aeth hi allan i eistedd dan goeden yn y cae a mynd ati i weu o ddifrif, gan guddio'r gwaith ymhell o olwg ei mam! Collodd bwyth a wnaeth dwll yn y gweu a chredodd mai cosbedigaeth oedd hynny am dorri'r Sul.

Roedd ambell i riant yn caniatáu i'w plant gael chwarae ar y Sul ond iddyn nhw beidio mynd allan. Os oedd cnoc ar y drws a rhywun yn galw, roedd pawb yn sgrialu i gadw'r teganau cyn agor y drws i estyn croeso i unrhyw ymwelydd ar y Sul!

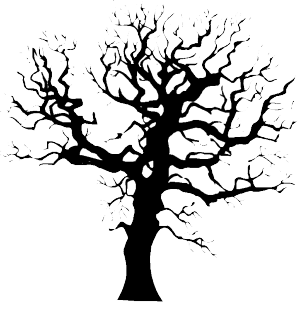
Roedd plentyn wedi cael sgwter yn anrheg gan Santa Clos, a'r Nadolig hwnnw yn syrthio ar y Sul, ond siarsiodd ei nain bod rhaid iddo aros tan ddydd Llun cyn cael tro arno fo!

Mynd i'r capel neu eglwys oedd dyletswydd pawb ac eithriad oedd i deulu beidio gwneud hynny pan oeddwn i yn blentyn yn Llanefydd ger Dinbych, yn y tri a phedwar degau'r ganrif ddwytha. Roedd ambell i blentyn yn dyheu am fynd i'r eglwys Babyddol gan ei fod o'n tybio nad oedd Pabyddion mor llym!

Roedd gwraig o sir Drefaldwyn yn dweud mai dim ond gwraig y gweinidog oedd yn cael sêl bendith i roi dillad ar y lein, ond doedd neb arall yn golchi dillad ar y Sabath. Fodd bynnag, yr oedd Mam yn golchi clytau babis, ond doedd hi ddim yn eu sychu nhw ar lein ddillad yn yr awyr agored! Ar y llaw arall, bu rhaid i nain un person fynd gerbron blaenoriaid y capel am fod rhywun wedi gweld rhes o glytau babi ar ei lein ddillad hi rhyw Sul.

A pheidiwn anghofio mai cael ei gosbi am gasglu coed tân ar y Sul oedd tynged y dyn sydd yn byw ar y lleuad heddiw!

Enid Davies
Eglwysfach



Y Goeden Ragorol

Ar ôl ysgrifennu am ddwy goeden, sef y dderwen a'r gelynnen, hoffwn orffen y drïoleg hon efo geiriau am goeden gyfarwydd arall: yr onnen.

Mae'r goeden hon (*Fraxinus excelsior*) yn aelod o'r un teulu a'r olewydden a lelog. Mae 'excelsior' yn golygu 'rhagorol' ac mae hyn yn cael ei adlewyrchu yn nheitl yr erthygl hon. Mae rhwng 45-60 o rywogaethau yn y teulu hwn. Mae ei henw Saesneg yn tarddu o air Eingl-sacsonaidd am 'gwaywffon'. Mae'r rhan fwyaf o rywogaethau 'Fraxinuns' yn 'dioecious' sy'n golygu bod blodau gwrywaidd a benywaidd ar blanhigion gwahanol.

Mae onnynn yn gyffredin ledled Prydain ac maen nhw'n ffynnu ar galchfaen. Y goedwig fwyaf gogleddol lle mae onnynn yn tyfu ydy 'Rassal Ashwood', Wester Ross yn yr Alban. Maen nhw'n ffafrio pridd llaith a chefnogi dros 110 o rywogaethau o bryfed a gwiddon. Dw i'n siŵr y bydd blagur du mawr yr onnen yn gyfarwydd i chi ac yn aml mae'r rhain yn hynod o drawiadol yn ystod y gaeaf. Mae'r dail yn ymddangos yn hwyrach yn y flwyddyn na llawer o goed eraill ac mae hyn yn golygu bod planhigion eraill yn gallu sefydlu eu hunain o dan y goeden trwy fanteisio ar gyfnod maith o haul a chynhesrwydd. Mae hi mor hyfryd o weld planhigion fel briallu a blodyn y gwynt yn blodeuo'n braf ym mis Mai a mis Mehefin cynnar mewn coedwig o onnynn.

Weithiau cyferir at yr onnen fel 'coeden arloesol'. Bedwen arian a draenen wen ydy coed arloesol eraill a byddan nhw'n sefydlu eu hunain yn rhwydd ar dir gwag. Dyma pam bod onnen yn gyffredin mewn hen chwareli ac ar hyd hen reilffyrdd. Mae hanes coetiroedd yn dechrau tua 1200 BC pan orffennodd yr Oes Ia diwethaf. Bedwen arian, pinwydden, collen a helygen ddeilgron oedd y rhywogaethau cyntaf i fudo i ogledd Prydain ar ôl i'r ia encilio. Wedyn mudodd onnen ynghyd a chelynnen, ffawydden, masarnen ac oestrwydden. Mae'r drefn hon yn cael ei gwybod trwy ddadansoddi paill. Mae onnen yn ffynnu'n well mewn hinsawdd gynhesach, felly doedd hi ddim yn rhy gyffredin ym Mhrydain yn y canrifoedd ar ôl diwedd yr Oes Ia diwethaf, ond roedd cyfnod hir (7000-5000 BC)

pan oedd yr hinsawdd yn sefydlog a byddai coed yn gorchuddio Prydain i gyd heblaw copaon mynyddoedd, ardaloedd bach o weundir, twyni arfordirol a morfeydd heli. Dyna sut oedd ehanger coed cyn gweithgarwch dynol ar raddfa fawr. Erbyn 5000 BC, oedd onnynn yn llawer mwy cyffredin.

Trwy esgeuluso'r ymarfer o brysgoedio a defnydd eang o dderw yn ystod cyfnodau o ryfela, mae coetiroedd onnen brydferth yn fwy cyffredin. Mae'r fath goetiroedd (fel 'Salisbury Wood') i'w gweld yn ne Sir Fynwy ac ar ffin Sir Fynwy/swydd Henffordd. Un o'r coetiroedd onnynn gorau ym Mhrydain ydy'r un sy'n rhan o warchodfa natur 'Craig y Rhiwarth'. Mae'r warchodfa hon ger parc gwledig 'Craig y Nos' ym Mharc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog. Mae ardaloedd eang o onnen ger rhai afonydd, fel Afon Wysg, gan fod y coed yn ffynnu ar dir gwlyb. Er hynny, bydd llifogydd rheolaidd ar y tir wrth ymyl afonydd yn atal onnen rhag tyfu ar y glannau.

Pren caled ydy pren yr onnen ac mae'n cael ei ddefnyddio i gynhyrchu powlenni, batiau basbel, gitarau trydanol a choesau offer. Mae'n cael ei ddefnyddio mewn grisiau hefyd gan fod y pren mor ddeniadol a chadarn. Cafodd fframiau ceir cynnar ac awyrennau cynnar eu hadeiladu efo pren onnen oherwydd ei hyblygrwydd. Mae cwmni car 'The Morgan Motor Company', a sefydlwyd ym Malvern ym 1910, yn dal i ddefnyddio pren onnen i wneud fframiau eu ceir.

Mae'r onnen yn arwyddocaol mewn mytholeg. Nymffod yr onnen oedd y 'Meliae' ym Mytholeg Roeg ac ym Mytholeg Lychlynnaidd, gwelid 'Yggdrasil', coeden hudolus iawn, fel onnen fawr. Ai'r duwiau at y goeden hon yn ddyddiol er mwyn cynnal eu cymanfaoedd a adwaenid fel 'Y Things'. Dwedir yn llen gwerin lwerddon fod cnydau'n cael eu difrodi gan gysgod yr onnen ac yn swydd Caer, credid y basai'r onnen yn gwella dafadennau a'r llech (Rickets). Mewn rhannau o Ewrop, credid y basai nadroedd yn cael eu gwrthyrru gan gylch a dynnai gan gangen yr onnen neu gan ddail yr onnen. Yn swydd Sussex, adwaenid onnynn fel 'widowmakers' gan y basai canghennau mawr yn syrthio heb rybudd.

Ysbrydolwyd yr arlunydd John Constable gan yr onnynn ger ei gartref yn Dedham, swydd Essex ac mae onnynn yn amlwg yn y paentiadau 'The Cornfield' a 'Flatford Mill'.

Rhaid dweud, dw i wedi mwynhau ysgrifennu am goed yn 'Llais y Derwent' a gobeithio eich bod chi wedi mwynhau darllen amdanynt. Er hynny, efallai eich bod chi wedi cael llond bol ohona i'n ysgrifennu am goed! Os felly, byddwch chi'n falch o glywed fy mod i'n ystyried ysgrifennu am bwnc gwahanol ar gyfer y rhifyn nesa!

Martin Coleman
Clay Cross



Madog

Ym mis Hydref eleni [2018] cefais y fraint o roi cyflwyniad bach i gyfeillion cymdeithas "All Things Welsh" yn Peterborough. Fy mhwnc oedd *'Hanes ymfudwyr o Gymru i Ogledd America.'* Y broblem gyntaf oedd penderfynnu ble i ddechrau; roedd dim ond un ateb, sef gyda hanes Madog; rwy'n dweud hanes, ond efallai mae'r gair gorau yw chwedl.

Os nad ydych yn gwybod amdano, dyma yn gwyno, ychydig o'r hanes; ganwyd Madog yn y ddeuddegfed ganrif yn nghastell Dolwyddelan, nepell o Fetws-y-Coed yng Ngwynedd; roedd yn fab siawns i Owain ap Gwynedd, tywysog neu frenin a reolai rhan helaeth o Wynedd; roedd gan Owain o leiaf saith mab ac ar ôl ei farwolaeth ym 1170 bu llawer o helynt a brwydro ynglyn â'i olynwyr, a hyn efallai sbardunodd Madog i chwilio am fywyd newydd dros y môr ac osgoi'r cweryla; penderfynnodd hwylio i'r gorllewin dros yr Iwerydd efo un o'i frodyr, taith beryglus ofnadwy yn yr oes hynny. Wedi glanio yn America, cawsant eu denu gan y wlad a phenderfynnodd Madog mynd yn ôl i Gymry a hwylio eilwaith ac yn ôl un traddodiad glaniodd ar arfordr Alabama, ond y tro hwn â lleng yn cynnwys nifer o longau bach a nifer o deuluoedd gyda'r amcan i sefydlu yn y wlad newydd. Wedyn, yn ôl rhai tystiolaethau, ar ôl teithio i'r gogledd yn dilyn cwrs afon Alabama ac hefyd y Missouri sefydlodd y Cymry ymysg llwyth o Indiaid Cochion yng Nghanoldir Gogledd America - llwyth a elwir y Madaniaid - ac ymbriodi â hwy; dywedwyd fod rhai o eiriau Cymraeg wedi ymwithio i fewn i iaith yr Indiaid; hefyd honnwyd daeth y Madaniaid i ddefnyddio rhyw fath o gychod a oedd yn debyg i gyryglau cymreig; stori diddorol ond nid yw'r tystiolaeth yn glir a barn haneswyr cyfoes heddiw yw fod y stori yn chwedl yn hytrach na hanes gwir - chwedl heb iota o wirionedd. Piti garw efallai; pe byddai'r hanes yn llythrennol wir oni fyddai hyn yn bluen yng nghap ni'r Cymry? Pobl o Gymru fach yn darganfod America trichanmlynedd cyn Christopher Columbus. Gallwn ddal i freuddwydio.

Rwy'n cofio pan oeddwn yn blentyn roedd llawer o fynd ar ddarn o farddoniaeth gan y bardd Ceiriog,

awdur Nant y Mynydd ac ati. Ysgrifennodd gerdd yn dwyn y teitl Madog a fu'n boblogaidd iawn fel darn adrodd ar un adeg, ac mae'r geiriau agoriadol yn dal ar fy nghof hyd heddiw; dyma'r linellau gyntaf:-

Wele'n cychwyn dair ar ddeg

O longau bach ar fore teg

Wele Madog ddewr ei fron

Yn gapten ar y llynges hon;

Mynd y mae i roi ei droed

Ar le na welodd dyn erioed.

Ar le na welodd ddyn erioed? Roedd Ceiriog, fel llawer o bobl eraill ddim yn cyfrif y llwythau o Indiaid Cochion a fu'n preswyllo ar y cyfandir am ganrifoedd cyn Columbus a chyn Madog hefyd.

Beth bynnag am wirionedd y stori mae Madog wedi rhoi ei enw ar nifer o sefydliadau, er engraifft y Madog Institute yn Yr Unol Daleithiau sydd yn gweithredu i roi cymorth i fobl sydd yn dysgu Cymraeg hyd a lled Gogledd America. Mae llwyth y Mandiaid yn dal i fodoli yn America er bod eu nifer llawer yn llai nac yn y gorffennol; chwalwyd y llwyth gan y frech wen un adeg.

Beth am Borthmadog, y dref yng Ngwynedd lle bu Kate fy merch yn byw un amser. Oes na gysylltiad? Wel yn bendant nac oes; William Madocks, diwidiannwr yn y bedwaredd ganrif ar ddeg a roddodd ei enw i'r dref hon. Dyn llawer llai rhamantaidd na Madog mab Owain Gwyeddd.

ON Maddeued i mi os nad yw'r term "Indiaid Cochion" yn wleidyddol gywir; mae'n amlwg fy mod wedi gweld gormod o ffilmiau "Cowbois ac Indiaid" yn fy nyddiau cynnar.

Geirfa

chwedl > *myth, legend*; nepell > *not far from*; mab siawns > *illegitimate son*; sbarduno > *to spur*; lleng > *fleet*; llwyth > *tribe*; ymbriodi > *intermarry*; pity garw > *a crying shame*; cwrwgl (ll. cyryglau) > *coracle*; yn wleidyddol gywir > *politically correct*; y frech wen > *smallpox*

Cyfarchion i ddarllenwyr Llais y Derwent!

Howell Price
Landeilo
ond yn byw yn
West Bridgford
ers 1972

Llais y Dderwen

Fi yw'r dderwen.
Fi yw'r brenin.
Rwy'n siarad Cymraeg,
hen iaith yr ynys hon.
Rhoddais fy enw
i Afon Derwent,
i Deri yn Iwerddon
ac i'r Derwyddon
a fuont yn fy addoli.
Fe sathrwyd ein hiaith a'n diwylliant
dan draed y gorchfygwr
ond mae'r ddewiniaeth yn gref
yn fy nghorff, yn fy mreichiau.
Fel nodd yn y Gwanwyn,
byddwn yn codi.
Fi yw'r dderwen.
Fi yw'r brenin.

Geirfa:

y dderwen; the oak
Derwyddon: Druids
a fuont yn fy addoli: who used to worship me
sathrwyd: trampled
gorchfygwr: conqueror
dewiniaeth: magic, wizardry
nodd: sap

Jenni Wyn Hyatt

Cylch Dysgwyr Cymraeg Derby

Mae'r Cylch yn cynnal Gweithdy Cymraeg misol yn Nhy Cwrdd Crynwyr, Stryd Sant Heledd, Derby ac Ysgol Undydd Flynyddol. Mae'n groeso i bawb, boed yn Gymry Cymraeg neu ddysgwyr.

Sadwrn 5-1-19 Gweithdy 9.30am -12.30pm
Sadwrn 2-2-19 Gweithdy 9.30am -12.30pm
Sadwrn 2-3-19 Gweithdy 9.30am -12.30pm
Sadwrn 13-4-19 Gweithdy 9.30am -12.30pm
Sadwrn 11-5-19 Gweithdy 9.30am - 12.30pm
Sadwrn 1-6-19 Gweithdy 9.30am - 12.30pm

www.derbywelshlearnerscircle.blogspot.com

Allfudo o Gymru i Ogledd Yr Amerig

Cyfarfododd tua 30 o aelodau o'r Grŵp Cymraeg ar ôl cael hoe dros gwyliau'r haf. Siaradodd Howell Price am allfudo o Gymru, yn arbennig i Ganada a'r Unol Daleithiau yn y bedwaredd ganrif a'r bymtheg. Mae Mr Price yn dod o Gymdeithas Cymraeg Nottingham.

Y cyfeiriad cyntaf o allfudo ar gofnod yw'r hanes am y Tywysog Madog yn croesi y Môr Iwerydd sawl tro. (Mae tref Porthmadog wedi cael ei henwi ar ôl y Tywysog). Roedd rhai pobl yn credu bod Llwyth Madan yn siarad Cymraeg oherwydd dylanwad Madog. Yn y deunawfed ganrif, fe wnaed ymchwil am hanes y Llwyth Cymraeg ond heb lwyddiant.

Roedd yna llawer o wahanol resymau pam fod pobl yn dewis allfudo, a llawer o dirluniau gwahanol lle bu iddynt cael ei hunain yn byw; lleoedd amaethyddol, dinasoedd, ardaloedd diwydiannol a rhai ohonynt yn byw yn yr anial yn chwilio am aur.

Calonogwyd rhai yng Nghymru gan y llythyrau a anfonwyd adref yn ei annog i ymuno â'r pobl oedd wedi setlo yn barod, ac allfudodd eraill am swyddu penodol. Collodd rhai cymunedau niferau mawr trwy allfudo ac eraill cyn lleied ag ond unigolyn.

Beth bynnag oedd y rheswm bod pobl yn mynd, roedd yn rhaid iddynt deithio mewn llongau. Bwriad pawb oedd ceisio goroesi'r daith. Ar y gorau roedd y daith yn anghysurus iawn, ac weithiau yn dyngedfennol.

Nid oedd pawb eisiau i fywyd fod fel adref gyda capel, iaith ac eisteddfodau ond parhaodd y byd diwylliant a iaith mewn rhai ardaloedd am ddwy genhedlaeth cyn diflannu ag eithrio mewn enwau lleoedd ac enwau personol.

Gwnaeth Mr Price y pwynt bod llawer o Gymry wedi cyfrannu at ddatblygiad diwydiant. Cymerasant medrau o'r diwydiant metal yn arbennig o dde Cymru, ac yna daethant yn arbenigwyr yn ei maes yn Yr Unol Ddaleithiau. Arholwyd teimladau rhai allan o ddyfyniadau o lythyrau a rhoddwyd enghreifftiau o'r ffordd roedd rhai ymfudwyr yn defnyddio ei rhyddid newydd.

Cafodd pob mynegiad ei wireddu gan ymchwil a phob dogfen yn glir gyda derbyniad gwresog i'r cyflwyniad.

Michael Peacock

Materion Cymreig

Prifysgol y Trydydd Oes, Peterborough



Yr Hen Iaith

Faint ohonon ni sydd wedi cael siom pan dyn ni'n dechrau sgwrsio mewn siop yng Nghymru yn y Gymraeg ond wedi cael atebiad Saesneg? Dyma oedd pwnc llosg mewn fforwm **Say Something in Welsh** yn ddiweddar, efo llawer o bobl yn dweud yr un peth. I fi, fel dysgwr, yn aml iawn yn digwydd y peth hwn. Sut dylai ni ymdopi, felly, pan ddaw'r ateb Saesneg? A pha resymau sydd gan y person arall (sydd gan, weithiau, rhuglder go iawn yn yr hen iaith) i wrthod ei defnyddio? Mae'n rhaid i fi fod yn amyneddgar, wrth gwrs, ond dyma her sy'n bygwth fy hyder yn gryf iawn, pan fo digwydd.

Hefyd, petai bobl fel hyn yn dal i ddefnyddio eu hiaith fel rhyw fath o iaith breifat, i'w cael ei defnyddio efo cyfeillion, teulu a phobl a oedden nhw eu nabod o'r blaen yn unig, pa fath o ddyfodol sydd ar y gorwel i'r iaith? Yn enwedig os rhai siaradwyr naturiol (y bobl gyda'r ddyletswydd am ei amddiffyn) yn dal i wrthod ei siarad pan maen nhw y tu allan i gyffiniau cul eu teuluoedd a phentrefi?

Er mwyn helpu'r iaith i oroesi mae cyfrifoldeb cryf iawn gyda'i siaradwyr; ond efallai un rheswm am eu bod nhw yn anfodlon i siarad Cymraeg yw eu diffyg hyder eu hunain; cofiwch na cafodd y

mwyafrif o siaradwyr Cymraeg eu haddysg yn yr iaith Cymraeg, ac eithrio gwersi dwy neu tair gwaith yr wythnos mewn ysgolion lle'r oedd y pwyslais ar yr iaith Saesneg am ran mwyaf o'r wythnos. Heb hyder, efallai, na fydd unrhyw un dim yn teimlo fel cael sgwrs gyda phobl sy'n anadnabyddus iddyn nhw; ac felly bydd siarad Cymraeg yn dal i fod fel modd o gyfathrebu preifat rhwng aelodau o gymunedau clos.

Wrth gwrs dydy'r sefyllfa hon ddim yn adlewyrchu agwedd y mwyafrif o bobl Cymraeg eu hiaith. Mae llawer o siaradwyr yn mwynhau rhoi help i ni, y dysgwyr, a diolch am hynny! Y cwestiwn nawr yw, sut gallwn ni gefnogi pob siaradwr i wneud yr un peth - rhywbeth i helpu osgoi'r profiad digalon pan glywais i'r ymadrodd "Lovely day, isn't it" ar ôl i fi wedi dechrau'r sgwrs efo "Bore Da"!

Rydw i wedi gweld rhai ymgeision da iawn dros y blynyddoedd, er enghraifft arwydd bach ar gownter popty yn Llanrwst sy'n dweud "Dechreuwch bob sgwrs yn Gymraeg". Yn y gogledd hefyd pobl Cymraeg eu hiaith sy'n gweithio i'r Ymddiriedolaeth Iechyd Betsi Cadwaladr yn gwisgo bathodyn bach i ddweud "Hapus i siarad Cymraeg". Ar ffenestri rhai siopau rydw i wedi gweld symbol a oedd yn gwahodd cwsmeriaid i siarad Cymraeg, ond pam nid mewn pob siop lle mae'r iaith yn cael ei siarad?

Gawn ni gael mwy o gymorth os gwelwch yn dda? Rhywbeth i gefnogi defnydd yr iaith, rhywbeth sy'n rhoi hyder i'r ddynes sy'n gweithio yn yr archfarchnad Aldi, y llanc wrth ei waith yn Kwikfit, y dyn wrth y dderbynfa siop trin gwallt, y ddynes sy'n gyrru'r bws - rhoi cefnogaeth i'r holl bobl i ddefnyddio eu hiaith nhw, heb boeni am safonau a gramadeg cywir. Er mwyn dyfodol yr iaith, siaradwch efo balchder a helpu cyrraedd y targed o un filiwn o siaradwyr Cymraeg cyn cyntaf a phosib!

Anthony Blane
Nottingham

Cymdeithas Cymry Nottingham 2019

Wed 9th Jan Mike Davey. Gardens of Carmarthen.

Wed 13th Feb Sandra Hart. More on Bees.

Fri 1st March Cinio Dewi Sant / St David's Day Dinner

Wed 10th Apr Jane Williams. "From Valleys to the Vetch." A Welsh soccer story

Wed 8th May A.G.M.

Meetings are usually held at

St. Andrews with Castle Gate URC,

Chaucer Street, Nottingham NG1 5JT



Gwibdaith i'r Barri

Roedd sŵn sydyn byddarol ac yr oedd y cwm i gyd yn llawn o gwmwl!

Cododd Morwen, n'chwaer a fi yn gynnar y bore, cyn codi cŵn Caer fel maen nhw'n dweud! Mis Awst 1936 yr oedd, ac yn bore braf gyda'r haul yn tywynnu dros mynydd Pentwyn uwchben ein hen ffermdy, y Llechwen. A gyda llaw doedd dim trydan neu hyd yn oed dŵr tap yn y tŷ bryd hynny, ond stori arall yw hynny. "Brysia!", meddai Mam, "Dy'n ni ddim eisiau colli'r trê'n trî't yr ysgol Sul i'r Barri, on'd ydan ni!".

Ar ôl ein brecwast aferol sef uwd ac wedyn bacwn ac wy gyda bara wedi'i ffrio, dyna Mam, Morwen a fi yn dweud ffarwel i Dad yn llaw godro yn y beudy drws nesa ein tŷ, ac wedyn yn cerdded rhyw filltir i lawr y cwm at arhosfa trê'n yr hen bentref Ynysybwl. Trê'n angyffredin yr oedd, neilltuol i fynd i fyny ac i lawr rheilffordd serth iawn rhwng Ynysybwl a Phontypridd, un injan stêm bach a dau gerbyd, un yn ddosbarth cyntaf a'r llall yn trydydd dosbarth, doedd dim ail ddosbarth, a gyda llaw, dw i erioed wedi gweld rhywun yn y dosbarth cyntaf! Roedd y gyrrwr a thaniwr yn yr injan tra'n llusgo'r cerbydau ar y ffordd i fyny ond roedd y trê'n yn mynd wysg ei gefn ar y ffordd i lawr efo'r gyrrwr ar ben blaen y trê'n yn gweithio y rheolydd a'r taniwr y pen arall yn yr injan ar ei ben ei hun yn gweithio'r brêc, a doedden nhw ddim yn gallu cyfathrebu chwaith!

Roedd y trê'n cyhoeddus yn mynd i lawr y rheilffordd serth i Bontypridd ond roedd rhaid i ni newid yn Robertstown ac yn aros hanner awr am trê'n arbennig trî't yr ysgol Sul i'r Barri. Roedd llawer o bobl, rhienni a phlant, pawb yn llawn cyffro, yn aros ar y platfform a mwy a mwy yn dod trwy'r amser. Da y cofiaf yr hanner awr yn mynd môr araf tra'n aros am y trê'n arbennig!

Ond o'r diwedd gyda twrw byddarol a chymylau stêm yn llenwi'r cwm dyna oedd dwy injan stêm enfawr, un yn llusgo ac un yn gwrthio pedwar cerbyd mawr i fyny'r rheilffordd serth Cwm

Clydach. A dyna ni mewn dim o dro ar ein ffordd i'r Barri yn gyflym gyda'r injan yn chwibannu bob yn awr ac eilwaith, pawb wedi'u pacio i mewn cerbydrannau yn union fel sardins mewn tun ond pob un yn hapus fel y gog. Roedd drws bob ochr y cerbydran gyda strap lledr trwchus i godi neu ollwng ffenestr y drws.

Roedd y bechgyn a merched mawr yn hongian allan y ffenestri ac yn chwifio at bob enaid byw a fel arfer roedden nhw i gyd yn codi llaw yn ôl! Aethon ni ar wib trwy'r orsaf trenau Pontypridd ac yn fuan roedd chwib stêm hir iawn yn dod o'r injan blaen a wedyn yn sydyn, gyda sŵn rhuog, roedd ein cerbydran yn hollol dywyll ac yn llawn cymysgeth stêm a huddygl yn ddrewllyd ofnadwy! Doedd neb yn ein cerbydran yn gwybod mai chwib hir yn rhybudd bod y trê'n ar fin fynd trwy twnnel! Rhy hwyr oedd dynion ein cerbydran yn rhuthro i dynnu strapiau lledr trwchus a chau'r ffenestri.

Ond ta waeth am hynny roedd pawb dal mewn hwyliau da ac mewn dim o dro roedden ni'n gallu gweld y môr a phawb yn gweiddi hwrê ac yn fuan yn cyrraedd orsaf rheilffordd y Barri. Mewn dim ond cwpl o funedau o waith cerdded roedd Mam, Morwen a finnau ar y traeth yn padlo!

John Vivian Harris
West Bridgford

Geirfa.

cyn codi cwn Caer - an idiom meaning very early

gyda llaw -by the way

bryd hynny - at that time

on'd ydan ni (a tag, rhetorical question) 'do we'

gyrrwr a thaniwr - driver and fireman

wysg ei gefn - backwards

gweithio y rheolydd - working the regulator

Da y cofiaf - I well remember

mewn dim o dro - in no time

bob yn awr ac eilwaith - every now and then

yn hapus fel y gog - as happy as a king/Larry/lark

ar wib - very fast

ar fin - about to

ta waeth - am hynny despite that

mewn hwyliau da - in high spirits

o waith cerdded - of walking time.

Miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050

Mae'r Cynulliad wedi gosod targed o 1,000,000 o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Targed uchelgeisiol iawn, hir dymor hefyd - yn rhy hir dymor efallai achos mae yna eliffant enfawr yn yr ystafell a does neb yn ei weld. Mewn llai 'na phedwar blynedd mae'r cyfrifiad nesaf a, gan does 'na ddim byd mawr wedi cael ei wneud i gryfhau'r iaith ers y cyfrifiad diwethaf a chymaint o bobl wedi symud i mewn i'n gwlad, mae ein nifer yn siŵr o fod yn llai.

Beth fydd effaith hynny ar agwedd y bobl sydd yn erbyn ein hiaith? Ac wrth i bwysau gynyddu ar gyllidebau eraill o'n heconomi mae'n rhaid gofyn a fydd 'na leisiau yn codi yn erbyn yr iaith? Anodd credu na fydd! Mi wnaeth Carwyn Jones ddweud bod gennym ni i gyd cyfrifoldeb am yr iaith ond wnaeth o ddim dweud beth ddylwn ni wneud i gryfhau'r sefyllfa.

Felly mae'n rhaid i ni i gyd sydd yn caru'r iaith ddyfeisio cynllun a fydd yn dangos erbyn 2021 bod ni'n symud i'r cyfeiriad iawn, ein bod ni wedi bod yn gweithredu'r cynllun a'i fod yn dwyn ffrwyth. Felly does dim amser i wastraffu, yn hytrach 'na siarad yn di ben draw am yr iaith mae'n rhaid i ni siarad mwy o'r iaith.

Roedd cynllun y Cynulliad yn canolbwyntio ar ein hysgolion, cael mwy o ysgolion Cymraeg a chael mwy o athrawon Cymraeg i'r ysgolion Saesneg. Ond mae'r potensial yn llawer mwy 'na hynny. Yn ôl y statgau roedd 16,375 o oedolion yn dysgu Cymraeg yn y flwyddyn 2015/16, rŵan dydy hynny ddim yn golygu bod 16,375 wedi dechrau ar eu taith i rugled, y cyfanswm ydy hynny, dros tair mlynedd o ddysgu dwedwch. Os ydym yn ystyried efallai fydd 25% yn rhoi'r gorau i'r cyrsiau ar ddiwedd pob blwyddyn ac i wneud pethau'n haws wnawn ni newid y cyfanswm i 16,500 mae'r ffigyrau yn gweithio allan fel hyn:

Blwyddyn gyntaf 8,000

Ail flwyddyn 6,000

Trydedd flwyddyn 4,500

Cyfanswm 16,500

Petaswn ni'n gallu sicrhau bod pob un sydd yn dechrau dysgu yn y flwyddyn gyntaf yn llwyddo i fynd ymlaen at ddiwedd y drydedd flwyddyn mi fydden ni wedi creu 24,000 o siaradwyr Cymraeg ac mi fydd yr iaith yn dechrau symud i'r cyfeiriad iawn. Dw i'n gwybod bod llwyddiant o gant y cant yn rhy uchelgeisiol ond dw i'n siŵr eich bod chi'n gweld y pwynt. Y peth pwysig i gofio yw bod yr 8,000 sydd yn dechrau yn y flwyddyn gyntaf i gyd yn bobl sydd â theimladau cadarnhaol tuag at yr iaith ac mae'n rhaid i ni eu parchu am hynny.

Parchu a helpu. Allwn ni eu helpu nhw wrth drefnu teithiau cerdded mewn gwahanol ardaloedd o Gymru lle mae'r Cymry a'r dysgwyr yn mwynhau ein cefn gwlad gyda'i gilydd a siarad gyda'i gilydd ar y safon maen nhw wedi cyrraedd yn y dosbarth. Yn y flwyddyn gyntaf mae eu Cymraeg nhw'n syml iawn - allech chi ofyn cwestiynau fel "Beth ydych enw chi?" "Ble dach chi'n byw?" "O ble dach chi'n dod yn wreiddiol?" "Oes gynnoch chi blant?" Gwnewch yn siŵr bod nhw'n gofyn yr un cwestiwn i chi hefyd a gallech chi helpu selio patrymau brawddegau yn eu pennau. Bydd hyn yn rhoi hyder iddyn nhw a gobeithio brwdfrydedd i fynd ymlaen efo'u cyrsiau. Wrth gwrs dydy pawb ddim yn gallu mynd ar daith cerdded felly allech chi eu cyfarfod nhw mewn caffi a gwneud yr un peth yn y fan yna. Y peth pwysig ydy eu bod nhw'n teimlo llwyddiant ac, yn y pen draw, gweld ffordd glir i'r gymdeithas Gymraeg. Ar ddiwedd y flwyddyn gyntaf efallai bydd siawns i chi fynd fel grŵp o'ch capel, eglwys neu gymdeithas i sgwrsio efo nhw yn y dosbarth nos olaf. Efallai byddech chi felly yn rhoi ddigon o frwdfrydedd iddyn nhw benderfynu ymuno a'r ail flwyddyn. Yn yr ail a'r drydedd flwyddyn efallai allech chi fynd i sgwrsio efo nhw yn ystod y dosbarth olaf bob tymor. Mi fydd hynny yn eu helpu nhw i ddatblygu ei sgiliau ieithyddol yn gyflymach. Yn llawer mwy 'na hynny byddech chi wedi dod i'w hadnabod nhw ac os dach chi'n eu cyfarfod nhw yn y dref byddech chi'n gallu cael sgwrs.

Beth sydd yn cryfhau'r iaith? Sgwrs, wrth gwrs! Os ydych fudiad chi yn cael cyfarfod agored neu wibdaith gwnewch yn siŵr eich bod yn rhoi gwahoddiad i'r dysgwyr. Petaswn ni'n creu sefyllfa lle mae 10% llai o oedolion yn rhoi'r gorau i ddysgu'r iaith mi fydd pethau fel hyn: Blwyddyn gyntaf 8,000 Ail flwyddyn 6,800 Trydedd flwyddyn 5,780 Cyfanswm 20,580 Mae hynny'n golygu y bydden ni'n cynhyrchu 5,780 o ddysgwyr profiadol pob blwyddyn ac mewn cyfnod cyfrifiad - 57,800. Llawer mwy na'r cwmp rhwng y ddau gyfrifiad diwethaf - roedd hynny'n ddim ond 20,000. Meddyliwch hefyd, y mwyaf sydd i'w weld yn llwyddo i groesi'r bont y mwyaf bydd yn penderfynu eu bod nhw'n gallu dysgu hefyd. Ar yr un ochr mae ein heglwysi, capeli a'n mudiadau eisiau mwy o aelodau, rhai mewn sefyllfa fregus iawn. Ar yr ochr arall mae dysgwyr brwdfrydig eisiau datblygu eu sgiliau trwy siarad. Mae siarad yn hawdd ac yn bleserus. Dowch at eich gilydd a mwynhewch weithio tuag at ddyfodol ein hiaith. Dyna pa mor bwysig yw dysgwyr i ddyfodol yr iaith Gymraeg.. Fel mae Tesco yn hoffi dweud 'Mae pob dim yn help'.

Rob Evans

www.gydangilydd.cymru



Dw i'n Cofio rhai Amserau Da

1960 Pan oeddwn i ifanc iawn, dw i'n cofio dyddiau hir a phoeth yn chwarae yn yr ardd ac yn y stryd efo fy nhri brawd a ffrindiau - chwarae mig (cuddio), hopscotch, sgipio, chwarae pêl. Roedd amser rhydd a heb ddiwedd. Weithiau, ddaru mi seiclo dros y caeau ar fy mhen fy hun gyda bar o siocled - blasus!

1963 Dw i'n cofio mynd yn aml i ymweld â theulu fy mam yn Yr Alban. Roedd yn daith hir iawn. Roedd rhaid i ni gysgu un noson wrth y ffordd yn ein carafan-modur ni. Ddaru ni godi yn gynnar a pan oedd fy mam yn paratoi'r frechwast, aeth fy nhad â ni am dro yn y coed. Dw i'n cofio clywed mil o adar yn canu'n uchel iawn gyda'r wawr - fel cerddoriaeth hudol.

1964 Yn y dyddiau yna, ar wyliau un bore, ddaru mi ddeffro yn y babell a darganfod malwoden yn llithro dros fy sach gysgu - doeddwn i ddim wrth fy modd!

Ond roeddwn i'n falch iawn yn yr hwyr pan gerddon ni ar y traeth - tawelwch, tonnau llonydd a llawer, llawer o bob math o adar - dwedodd fy nhad enwau'r adar i gyd.

1974 Pan orffennes i ysgol uwchradd, treuliais un flwyddyn yn neud gwaith gwahanol. Ddaru mi gweithio peth amser yng nghegin westy Glenthorne yn Grasmere - golchi'r llestri, coginio, glanhau'r llawr. Ac roedd rhaid i fi drefnu'r pryd o fwyd a'r coginio pan oedd y rheolwr ar wyliau. Roeddwn i'n ddefnyddiol iawn.

Un diwrnod poeth a hir, cerddes i dros y mynyddoedd a nofio yn y dŵr oer a ffres o dri llyn - roedden nhw'n hyfryd iawn!

1976 Yn ystod yr ail flwyddyn o brifysgol, ddaru mi nofio bob wythnos dwy neu dair gwaith yn y pwll prifysgol. Yn aml, doedd neb arall yna - perffaith! Roedd hi'n fil naw saith chwech, a dw i'n cofio'r haf hir a phoeth. Ddaru ni nofio yn y llyn wrth ochr y River Mersey - roeddwn i'n ffit iawn! Dw i'n cofio rhedeg ar lan yr Afon - rhedeg fel aderyn!

Yn ddiweddarach, ym mis Medi, es i ar wyliau - gwyliau-gweithio roedden nhw - efo dwsin o bobl ifainc. Roedden ni'n peintio, adeiladu llwybr, clirio'r nant ac yn y blaen.

Roedd yna hogyn efo gwallt golau, hir a cyriog. Roedd o'n siaradus efo acen gogleddol, heini a hwyl. Ddaru mi deimlo fel dealltwriaeth gyda'n gilydd.

1978 Ddaru mi dreulio'r blynyddoedd nesa yn gwersyllu a cherdded o gwmpas Derbyshire, Cymru a'r Alban efo'r dyn ifanc yna, pabell fach, a fy nghar porffor Mini - o'r enw Humphry!

Aethon ni ar wyliau yng Nghernyw - ddaru ni edrych ar flodau a phili-palod, a gwranddo ar geiliogod y gwair a gwenyn yn yr haul. Ddaru ni orwedd yn y grug a rhifo'r sêr. Dw i'n cofio hefyd bwyta Cornish pasty mawr a blasus ac wedyn yn bwyta hufen iâ anferth.

1985 Pan roeddwn i'n tri deg oed, aeth fy mywyd rownd y cornel! Mae tri phlentyn bach wedi cyrraedd, un ar ôl y llall. Roedd y dyddiau yn brysus.

Dw i'n cofio dyddiau ar wyliau yng Nghymru mewn carafan ym Mharsel, Pen Llyn - dŵr oer o'r tap, golau nwy ar y waliau, a thoiledau yng ngwaelod y cau! Dan ni wedi chwarae ar y traeth, edrych ar y pysgod bach ac anifeiliaid yn y pyllau craig, cerdded dros y brynau, bwyta pysgod a sglodion o flaen Castell Caernarfon. A thywod, môr a haul ar draeth Fairbourne.

Dw i'n cofio hefyd, dyddiau hir ar y lotment - haul, cwmwl, gwynt, neu weithiau glaw. Ddaru'r plant yn palu twll mawr, chwarae yn ffau, bwyta brechdanau a chreision, fflasg o de, a'r plant yn bwyta mwyar duon. Wedyn wnaeth fy ngŵr i domen o grempogau a'r plant yn bwyta deg crempog yr un.

2010 Ers deg blwyddyn, mae'r plant i gyd wedi mynd, a rŵan dw i wedi gorffen fy ngwaith i. Ar hyn o bryd, does dim llawer o adar yn canu yn y wawr, a does dim llawer o wenyn yn suo ar y grug, a does dim llawer o flodau yn y caeau, chwaith. Hiraeth sy yn fy nghalon.

Beth bynnag, dyna fo. Dw i dal i hoffi'r arog o'r tir pan ddw i'n palu'r lotment, dw i'n hoffi teimlo'r gwynt ar fy wyneb, a dw i'n hoffi clywed y robin goch yn canu ac yn siarad â fi. Dw i'n hapus yn gwneud tomen fawr efo glaswellt a dail a chroen o'r llysiau. Hefyd dw i'n falch iawn o dyfu clamp o fwced o ffa, tatws mawr, bresych fel 'tryfids', a phannas anferth.

Dysgwr o Sheffield

O.N.: Mae 'Dysgwr wedi bod yn dysgu'r iaith Gymraeg dim ond ers blwyddyn a hanner. Mae bellach 4 grŵp o ddysgwyr yr hen iaith yn U3A Sheffield, sef y Grŵp Cyflwyno, Dechreuwyr, Canolradd a Sgwrsio os hoffech chi wybod mwy ewch at wefan U3A Sheffield

<http://www.su3a.org.uk/wordpress/>

Canmlwyddiant y Rhyfel Mawr: Nodi y Cadoediad

Mae mab Gwynne Davies o Gymdeithas Cymry Nottingham, sef Huw Davies, wedi bod yn ymweld a mynwentydd y rhyfel a dyma rhai o'i luniau.



Llais o Gwm Nedd

Yn ddiweddar fe wnes i rywbeth newydd. Cyflwynais stori fer i'r grŵp profiadol yn yr Ysgol Undydd Cymraeg, Derby. Y pwnc - Pwy ydw i?

Roedd rhaid i fi edrych nôl dros ychydig o flynyddoedd (Golygydd - dyw e ddim yn hen, mae'r haul wedi pylu'r gwallt!) i gasglu manylion am fy nheulu, ysgol a gyrfa. Roedd rhaid i fi ofyn fy chwaer un neu ddau gwestiwn ynglŷn â'r teulu. Roedd trafodaeth gyda fy chwaer yn dibynnu ar e-bost, negeseuon sydyn a FaceTime (mae Skype ar gael hefyd!) achos mae fy chwaer yn byw yn Perth, Awstralia. Doedd y mwyafrif o'r wybodaeth ddim wedi cyrraedd y cyflwyniad terfynol, efallai bod 'na cyflwyniad arall ar gael?

Dyna'r rhagymadrodd! Roedd yr ymdrech i gasglu hanes fy nheulu wedi atgoffa fi am y cyfnod o fy mhientyndod ac ieuenctid. Dw i'n cofio chwarae yn y bryniau ar bob ochr i Lyn Nedd ac yn yr afon - ie, nage ar yr ochrau, roeddwn yn frwdfrydig, adeiladu argloddiau gyda'r cerrig o'r glannau ac felly, roedd tamaid bach o berygl - llond esgid 'Wellie' ar ôl llithro. Wedyn, pan oedd y dydd yn dod i ben roedd rhaid mynd adref ac esbonio i'ch mam pam oedwch yn wlyb? Wedi mwyo yn yr afon!

Mae fy chwaer wedi anfon linc ar-lein i grŵp Facebook sydd yn casglu lluniau a storiâu am hanes yr ardal. Dw i ddim wedi edrych ar lawer o'r cofnodion, maen anodd i fi esbonio. Dw i ddim yn siŵr bod 'na unrhyw gysylltiad cryf nawr ac mae 'na lawer o bobol yn trafod am bethau sydd yn newid.

Dw i wedi clywed bod yr hen bont oedd yn cludo'r trê'n o wagenau glo o'r weithfa sgrinio glo i dociau Abertawe wedi 'i chwalu nawr. Mae Cymru wedi gorffen cyflenwi glo i'r byd flynyddoedd yn ol ac mae byd newydd yn galw ar y Cymry nawr. Pwnc arall, tro nesa' efallai.

Y peth sydd yn gryf i fi yw'r wybodaeth bod yr afon yn dal i redeg o'r mynyddoedd i'r môr ac ar y ffordd mae'r coed yn ymestyn dros byllau dwfn ble mae'r brithyll yn cuddio o'r pysgotwyr a'r haul. Mae'r adar a bywyd gwyllt arall yn gwylio gweithgareddau'r gymdogaeth ac mae popeth yn iawn. Dw i'n cadw llygaid cyson ar y lle, does dim angen am hysbysrwydd newydd, yn fy ngof i, mae popeth yn iawn.

Dafydd Phillips

Geirfa

Cyflwyno - Present, Pylu - fade, Manylion - details, Plentynodod - childhood, Ieuenctid - 'youthhood', Gyrfa - career, Atgoffa - remind, Brwdfrydig - enthusiastic, Argloddiau / Arglawdd - dam, Mwydo - soak, macerate, Gweithgareddau - activities, Cymdogaeth - neighbourhood, Hysbysrwydd - information

Newyddion o Gymdeithas yr Iaith

Mae ymgyrchwyr iaith wedi croesawu datganiad gan Weinidog gerbron pwyllgor heddiw bod posibilrwydd na fydd Deddf Iaith newydd cyn yr etholiadau nesaf. Byddai hyn yn golygu y byddai rôl Comisiynydd y Gymraeg yn parhau.

Yn siarad gerbron y pwyllgor diwylliant mewn ymateb i gwestiwn gan David Melding AC, dywedodd Gweinidog y Gymraeg Eluned Morgan: "Dyna'r bwriad [cyflwyno Bil ym mis Ebrill 2020]... ond dw i'n meddwl bod popeth lan yr awyr achos Brexit, does gyda ni ddim syniad beth sy'n mynd i ddigwydd".

Mae Cymdeithas yr Iaith wedi dadlau y dylai'r Llywodraeth ollwng ei chynlluniau i basio Bil y Gymraeg newydd, gan honni y byddai'n gwanhau hawliau pobl i'r iaith drwy ddiddymu Comisiynydd y Gymraeg a chymhlethu cyfundrefn y Safonau. Roedd y Bil eisoes wedi ei ohirio yn rhaglen ddeddfwriaethol y Llywodraeth.

Dywedodd Osian Rhys, Cadeirydd Cymdeithas yr Iaith: "Mae'n galonogol bod y Gweinidog yn codi amheuaeth a fydd y Bil yn digwydd ai peidio. Mae model o Gomisiynydd wedi ennill ei blwyf yn rhyngwladol fel ffordd o ddiogelu ieithoedd eraill, ac yng Nghymru mewn sectorau gwahanol gyda Chomisiynydd Plant sy'n llwyddo. Dydy diddymu'r model ddim yn gwneud synnwyr.

"Yn lle trio pasio Deddf Iaith wannach, mi fyddai'n llawer gwell i swyddogion ganolbwyntio ar waith arall, gan gynnwys gosod Safonau ar ragor o gyrff a chwmnïau. Dydyn ni ddim am weld y Llywodraeth yn gwastraffu rhagor o amser ar gynigion Papur Gwyn a fyddai, o'i weithredu, yn troi'r cloc yn ôl i gyfnod Deddf Iaith 1993 wnaeth fethu amddiffyn hawliau siaradwyr Cymraeg.

"Mae cyfundrefn y Safonau, wedi ei rheoleiddio gan y Comisiynydd, yn dechrau gwneud gwahaniaeth ar lawr gwlad, felly byddai'n well i'r Llywodraeth ddefnyddio'r holl bwerau sydd ganddyn nhw ar hyn o bryd i weithredu'r Mesur yn llawn. Mae sylwadau'r Gweinidog bod posibilrwydd na fydd y Ddeddf Iaith wannach yn digwydd yn galondid mawr i ni."

Yn ystod y sesiwn, roedd rhaid i'r Gweinidog gael ei chywiro pan honnodd nad oedd modd estyn y Safonau i gwmnïau ynni fel SSE. O dan y Ddeddf bresennol - Mesur y Gymraeg 2011 - gallai'r Llywodraeth ymestyn hawliau i sicrhau gwasanaethau Cymraeg gan gwmnïau ynni, dŵr, ffôn, trê'n a bws.

Wedi ailargraffu oddi wrth wefan Cymdeithas Yr Iaith. Dyddiad yr erthygl hon yw 14deg o Dachwedd.

Grŵpiau Ymarfer

Cymraeg yn Lloegr

Basingstoke Welsh Learners

www.cymraegbasingstoke.blogspot.com

Belper Welsh Class 07864 149078

Bore Coffi Popeth yn Gymraeg Nottingham

0772 968 8426

Cylch Dysgwyr Cymraeg Derby

07864 149078

Cylch Siarad Llundain

www.londonwelsh.org/learn-welsh/y-cylch-siarad

U3A Congleton

Groups.u3a.congleton@gmail.com

Ware U3A Welsh Class

Milton Keynes U3A welsh@mku3a.org

U3A Maghull & Lydiate

U3A Newport

U3A Merton Groups@mertonu3a.org.uk

Peterborough U3A

Sheffield U3A

Clwb Siarad Cymraeg Preston

<https://welshclubpreston.org/2014/01/11/clwb-siarad-preston-welsh-club/>

Cyfarfodydd SSIW

Gair i'r gall! Edrych ar Forum SSIW i gadarnhau manylion y cyfarfod cyn mynd!

SSIW Wythnosol

Brighton – Nos Lun, 8.30yn mewn tafarn yn Brighton (cysylltwch a markwatkinprice am fanylion)

Great Malvern – Dydd Iau, 12.30 to 2yp, Caffi Llyfrgell Great Malvern (cysylltwch a meirionwen)

Lerpwl – Nos Lun, 7.30yn, Canolfan Cymry Lerpwl, Capel Bethel, Auckland Rd, L18 0HX (cysylltwch a mikefarnworth)

Rhydychen – Dydd Llun, 11.00 y bore, Welsh Mike's Bap Café, Abingdon Rd, OX1 4PE (Cysylltwch a johnwilliams_6)

Rhydychen - Nos Fercher, 8.30yn, The Big Society, 95 Cowley Rd, Oxford, OX4 1HR (Contact s-coates1)

Rhydychen – Dydd Iau, hanner dydd, Royal Blenheim pub, Pembroke/St Ebbe's St, OX1 1PT (cysylltwch a johnwilliams_6)

SSIW Misol / pob pythefnos

Bourton-on-Dunsmore - Sadwrn, 20 Hydref, Wyevalle Garden Centre (Blooms), Straight Mile, Bourton-on-Dunsmore, Coventry, CV23 9QQ (Cysylltwch a alice9)

Caergrawnt - Nos Fawrth, 25 o Fedi, 7.15, the

Alma, 26 Russell Ct, Cambridge CB2 1HW (contact maynard)

Chelmsford - Nos Fercher, 26 o Fedi, 7.00 (i dechrau 7.30yn), Chelmsford Cathedral Chapter House, Chelmsford (cysylltwch a Gwenno)

Coventry - dwywaith pob mis, 10y bore, 1taf & 3ydd Dydd Iau, uwchben y caffi, Earlsdon Methodist Church, Coventry, CV5 6NF (cysylltwch a Peter Lockyer trwy ebostio info@coventrycambrian.co.uk)

Coventry – ail nos Fercher y mis, 6.30yn, Litten Tree, Coventry (cysylltwch ac andyjone)

Dorridge - 2ail nos Lun y mis, 7.30yn The Forest Hotel, Dorridge (Cysylltwch ac Aled James)

Exeter - pob pythefnos, Nos Lun, 7.30yn, The White Hart, South St, EX1 1EE (Cysylltwch a carolinewhite am fanylion)

Gloucester - 2ail Nos Fercher y mis, 7.30yn, England's Glory Pub, London Rd, Gloucester (Contact nic)

Leeds – 4ydd Sadwrn y mis, 11.30 y bore, Brewery Tap, Leeds (Cysylltwch a yorkshireend)

Manceinion - 3ydd Sadwrn y mis, 10.30y Bore, Café Siop Shop, 53 Tib St, M4 1LS (Cysylltwch a jeanbrandwood)

Milton Keynes - 1taf Nos Iau y mis, 6.00yn i 7.30yn, Ye Olde Swan, Newport Rd, Woughton-on-the-Green, MK6 3BS (Cysylltwch a janjones_1)

Norfolk – Nos Iau, 27 o Fedi, 7.30 - 9.15yn, King's Head, Norwich St, East Dereham, Norfolk (Cysylltwch a Maynard)

Sheffield - 2ail Sadwrn y mis, 1pm, Hagglers Café, Queens Rd, S2 4DU (Cysylltwch a hilary_coveney)

Amwythig - 1taf & 3ydd Nos Iau y mis, 7.30 yn, Wild Pig Hotel, Amwythig, SY3 9JT (Cysylltwch a bryanroberts)

South East Cornwall - Dydd Iau, 4 Hydref, 10.30 y bore, lleoliad i'w cadarnhau (Cysylltwch a LillianMSH)

Sussex/Hants/Surrey (CACEN group), Mis Hydref 1pm, lleoliad i'w cadarnhau (Cysylltwch a markwatkinprice am fanylion)

Winchester - pob yn ail wythnos, Nos Iau, 7yn, The Cart and Horses, in London Rd, Kings Worthy, Winchester, SO23 7QN (Cysylltwch a mikebrown am fanylion)

Llais Y Derwent

Os dych chi eisiau sgwennu erthygl i 'Lais' cysylltwch trwy anfon neges ebost at

menteriaithlloegr@mail.com Mae hen gopiau o Llais Y Derwent ar gael am ddim.